

Jarosław Majewski

Komentarz do przepisów karnych nowej ustawy o działalności ubezpieczeniowej

Kwartalnik Prawa Publicznego 3/2, 181-206

2003

Artykuł został zdigitalizowany i opracowany do udostępnienia w internecie przez Muzeum Historii Polski w ramach prac podejmowanych na rzecz zapewnienia otwartego, powszechnego i trwałego dostępu do polskiego dorobku naukowego i kulturalnego. Artykuł jest umieszczony w kolekcji cyfrowej bazhum.muzhp.pl, gromadzącej zawartość polskich czasopism humanistycznych i społecznych.

Tekst jest udostępniony do wykorzystania w ramach dozwolonego użytku.

*Jarosław Majewski**

KOMENTARZ DO PRZEPISÓW KARNYCH NOWEJ USTAWY O DZIAŁANOŚCI UBEZPIECZENIOWEJ

1. UWAGI WPROWADZAJĄCE

1.1. Wśród dwustu pięćdziesięciu siedmiu artykułów nowo uchwalonej ustawy o działalności ubezpieczeniowej¹, która wejdzie w życie z początkiem przyszłego roku, dziewięć, zgrupowanych w rozdziale 15, zawiera przepisy karne. Im właśnie poświęcone będą poniższe uwagi, zebrane w formę zwięzłego komentarza.

1.2. W przepisach karnych ustawy o działalności ubezpieczeniowej sypizowano następujące kategorie czynów: działanie na szkodę zakładu ubezpieczeń (art. 224 u.d.u.), wykonywanie czynności ubezpieczeniowych bez wymaganego zezwolenia (art. 225 u.d.u.), zawieranie umów ubezpieczenia w imieniu zakładu ubezpieczeń bez należytego umocowania (art. 226 u.d.u.), umyślne oraz nieumyślne podanie nieprawdziwych danych przy wykonywaniu obowiązków informacyjnych (art. 227 u.d.u.), wprowadzenie w błąd organu nadzoru (art. 228 u.d.u.), zaniechanie złożenia wniosku o ogłoszenie upadłości zakładu ubezpieczeń (art. 229 u.d.u.), bezprawne użycie wyrazów wskazujących na wykonywanie działalności ubezpieczeniowej (art. 230 u.d.u.), zaniechanie wykonania obowiązku określonego w art. 123 ust. 4 u.d.u. (art. 231 u.d.u.) oraz sprzeniewierzenie się tajemnicy ubezpieczeniowej (art. 232 u.d.u.).

* Dr hab. Jarosław Majewski – adiunkt w Katedrze Prawa Karnego, Wydział Prawa, Uniwersytet Kardynała Stefana Wyszyńskiego, Warszawa

¹ Ustawa z 22.5.2003 r. o działalności ubezpieczeniowej (Dz. U. Nr 124, poz. 1151); dalej „ustawa o działalności ubezpieczeniowej” lub „u.d.u.”

Przeważająca część czynów zabronionych, o których mowa, ma w naszym ustawodawstwie dłuższą metrykę aniżeli nowa ustawa o działalności ubezpieczeniowej, gdyż w takim samym albo bardzo podobnym kształcie stypizowana była (i nadal jest – wszak ustawa ta wciąż jeszcze obowiązuje) w ustawie o działalności ubezpieczeniowej z 1990 r.² W ich przypadku w znacznej mierze zachowa aktualność dotychczasowy dorobek komentatorski doktryny. Całkiem nowe unormowania zawierają jedynie art. 227, art. 229 i art. 232 u.d.u.

1.3. Przesłpstwa stypizowane w ustawie o działalności ubezpieczeniowej określa się często mianem przespstw ubezpieczeniowych *sen-su largo*³.

1.4. Wymienione wyżej czyny zabronione nie zawsze są skierowane przeciwko tym samym dobrom prawnym, ale łączy je jedno – koniecznym dla ich popełnienia podłożem czy punktem odniesienia jest działalność ubezpieczeniowa, chociażby prowadzona nielegalnie. Przepisy, które te czyny kryminalizują, łączy wspólny cel nadrzędny, którym – ujmując rzecz na odpowiednim poziomie generalizacji – jest zagwarantowanie bezpieczeństwa (pewności) i prawidłowości funkcjonowania obrotu w obrębie krajowego rynku ubezpieczeniowego w zakresie ubezpieczeń majątkowych i osobowych (zwanych łącznie gospodarczymi dla odróżnienia od ubezpieczeń społecznych), a przez to ochrony indywidualnych interesów poszczególnych uczestników tego rynku, jak również zbiorowych interesów całego społeczeństwa. Owe przepisy pełnią funkcję subsydiarną względem innych form ochrony rynku ubezpieczeniowego, w szczególności ochrony instytucjonalnej. Pomimo to nie należy bagatelizować ich roli i znaczenia. Z drugiej strony nie należy ich też przeceniać. Doświadczenie z okresu obowiązywania przepisów karnych ustawy o działalności ubezpieczeniowej z 1990 r. wskazuje bowiem, że

² Ustawa z 28.7.1990 r. o działalności ubezpieczeniowej (t.j.: Dz. U. z 1996 r., Nr 11, poz. 62 ze zm.); dalej „ustawa o działalności ubezpieczeniowej z 1990 r.” lub „u.d.u. z 1990 r.”.

³ Por. S. Noworyta, *Definicja przespstwa ubezpieczeniowego w Polsce*, „Przełład Ubezpieczeń Społecznych i Gospodarczych” 1998, nr 5, s. 14; R. Zawłocki, *Przesłpstwa przeciwko obrotowi finansowemu. Przepisy karne z ustaw finansowych. Komentarz*, Warszawa 2002, s. 256. Szerzej o zjawisku tzw. przespstpczości ubezpieczeniowej i jego zwalczaniu zob. np. W. Jaroch, *Z problematyki zwalczania przespstpczości ubezpieczeniowej*, „Prokuratura i Prawo” 2000, nr 2; T. Rydzek, *Przesłpstpczość ubezpieczeniowa w świetle teorii i praktyki*, „Prawo Asekuracyjne” 1996, nr 2; S. Rogowski, *Przesłpstpczość ubezpieczeniowa*, „Przełład Ubezpieczeń Społecznych i Gospodarczych” 1997, nr 2.

skuteczność sankcji karnej w zwalczaniu patologii w obszarze rynku ubezpieczeń gospodarczych w Polsce jest raczej ograniczona.

1.5. Wszystkie odmiany czynu zabronionego stypizowane w ustawie o działalności ubezpieczeniowej są występami i należą do kategorii przestępstw publicznoskargowych, ściganych z urzędu. Bez mała wszystkie są przestępstwami umyślnymi; jedyny wyjątek wprowadza art. 227 ust. 2 u.d.u., zawierający tzw. klauzulę nieumyślności.

Punitivność oscyluje pomiędzy dość surową sankcją kumulatywną, złożoną z grzywny i kary pozbawienia wolności do lat 5 (art. 224 u.d.u.) a sankcją alternatywną, złożoną z kar nieizolacyjnych oraz kary pozbawienia wolności do roku (art. 229, art. 230 i art. 231 u.d.u.). Ustawowe zagrożenie w żadnym przypadku nie przekracza jednak poziomu, który by przekreślał dopuszczalność warunkowego umorzenia postępowania (jakkolwiek w razie popełnienia przestępstwa określonego w art. 224 lub art. 232 ust. 2 u.d.u. zastosowanie wobec sprawcy warunkowego umorzenia postępowania jest ograniczone do sytuacji określonych w art. 66 § 3 k.k.), a w dwóch tylko przypadkach (art. 224, art. 232 ust. 2 u.d.u.) jest na tyle surowe, że wyłącza możliwość zastosowania wobec sprawcy instytucji odstąpienia od wymierzenia kary, o której mowa w art. 59 k.k.

1.6. Wedle uzasadnienia do rządowego projektu ustawy przepisy stanowiące przedmiot niniejszej analizy „wzorowane były na przepisach karnych określonych w Kodeksie spółek handlowych” i „mają mieć charakter przepisów *lex specialis* w stosunku do k.s.h. w zakresie zakładów ubezpieczeń w formie spółki akcyjnej” i „dotyczyć drugiej formy organizacyjnej – towarzystw ubezpieczeń wzajemnych”⁴. Trzeba wszakże pamiętać, że jest to stwierdzenie na wyrost, gdyż w istocie analogonami odpowiednich przepisów karnych kodeksu spółek handlowych, są jedynie przepisy art. 224, art. 227 i art. 229 u.d.u. W przypadku tych przepisów zrezygnujemy z formuły systematycznego komentarza i ograniczymy się wyłącznie do wskazania w ostatniej części niniejszych uwag, zatytułowanej „Pozostałe przestępstwa”, ewentualnych różnic zachodzących między nimi a ich pierwowzorami zawartymi w kodeksie spółek handlowych. Upoważnia nas do tego, przynajmniej w jakiejś mierze, fakt, że przepisy karne kodeksu spółek handlowych oczekiwały się już bardzo szczegółowych wypowiedzi doktryny⁵.

⁴ Druk sejmowy nr IV/544, s. 127.

⁵ Zob. np. J. Giezek, P. Kardas, *Przepisy karne kodeksu spółek handlowych. Komentarz*, Kraków 2003 i podana tam literatura.

2. WYKONYWANIE CZYNNOŚCI UBEZPIECZENIOWYCH BEZ WYMAGANEGO ZEZWOLENIA (ART. 225 U.D.U.)

2.1. Prowadzenie działalności ubezpieczeniowej, przez którą rozumie się wykonywanie czynności ubezpieczeniowych związanych z oferowaniem i udzielaniem ochrony na wypadek ryzyka wystąpienia skutków zdarzeń losowych wymaga zezwolenia Komisji Nadzoru Ubezpieczeń i Funduszy Emerytalnych (art. 3 ust. 1, art. 6 ust. 1 w zw. z art. 2 pkt 7 u.d.u.). Ustawowy wymóg uzyskania zezwolenia, o którym mowa, jest jednym ze środków mających umożliwić Komisji Nadzoru Ubezpieczeń i Funduszy Emerytalnych sprawowanie efektywnego nadzoru nad rynkiem ubezpieczeń – nadzoru, którego celem jest ochrona interesów osób ubezpieczających, ubezpieczonych, uposażonych lub uprawnionych z umów ubezpieczenia (por. art. 3 ustawie o nadzorze ubezpieczeniowym i emerytalnym oraz Rzeczniku Ubezpieczonych⁶).

Z mocy art. 6 ust. 2 u.d.u. wykonywanie działalności ubezpieczeniowej zostało zastrzeżone dla zakładów ubezpieczeń, które mogą działać bądź jako zakład ubezpieczeń i reasekuracji, bądź jako zakład ubezpieczeń, bądź wreszcie jako zakład reasekuracji. Przewidzianą przez prawo formą organizacyjną dla zakładu ubezpieczeń jest spółka akcyjna albo towarzystwo ubezpieczeń wzajemnych (art. 5 u.d.u.).

Artykuł 225 u.d.u., penalizujący umyślne akty bezprawnego wykonywania czynności ubezpieczeniowych należy do dość licznej w polskim ustawodawstwie grupy przepisów karnych, które kryminalizują prowadzenie określonej działalności bez wymaganego przez prawo zezwolenia.

Komentowany artykuł przejął częściowo funkcję art. 90f u.d.u. z 1990 r. Nastąpiło jednak zawężenie znamienia czynnościowego, które w dotychczasowym stanie prawnym określało wyrażenie „prowadzi działalność ubezpieczeniową lub brokerską”. W zakresie kryminalizacji bezprawnego wykonywania działalności brokerskiej art. 90f u.d.u. z 1990 r. zostanie zastąpiony przez art. 47 nowo uchwalonej ustawy o pośrednictwie ubezpieczeniowym⁷.

⁶ Ustawa z 22.5.2003 r. o nadzorze ubezpieczeniowym i emerytalnym oraz Rzeczniku Ubezpieczonych (Dz. U. Nr 124, poz. 1153); dalej „ustawa o nadzorze ubezpieczeniowym i emerytalnym oraz Rzeczniku Ubezpieczonych”.

⁷ Ustawa z 22.5.2003 r. o pośrednictwie ubezpieczeniowym (Dz. U. Nr 124, poz. 1154); dalej „ustawa o pośrednictwie ubezpieczeniowym”.

2.2. *Ratio legis* art. 225 u.d.u. jest ochrona indywidualnych interesów potencjalnych klientów zakładów ubezpieczeń oraz zbiorowych interesów całego społeczeństwa, zagrożonych przedsięwzięciami podmiotów uprawiających działalność ubezpieczeniową nielegalnie, poza wszelką kontrolą i zabezpieczeniami, przewidzianymi przez prawo, jak również ochrona interesów samych zakładów ubezpieczeń jako instytucji, którym z mocy prawa przysługuje wyłączna kompetencja do wykonywania czynności ubezpieczeniowych⁸.

Omawiany czyn zabroniony należy do kategorii przestępstw abstrakcyjnego narażenia (zagrożenia).

2.3. Sposób ukształtowania znamion przestępstwa określonego w art. 225 ust. 1 u.d.u. sprawia, że ma ono charakter powszechny – jego sprawcą może być każdy. Wyłania się w związku z tym pytanie o sens klauzuli zawartej w art. 225 ust. 2 u.d.u., mającej w założeniu rozszerzać karalność również na osoby, które dopuszczają się czynu zabronionego określonego w art. 225 ust. 1 u.d.u., działając w imieniu osoby prawnej.

Rola art. 225 ust. 2 u.d.u., przepisu mającego swe odpowiedniki w innych przepisach prawa karnego gospodarczego, uwidacznia się w tych wypadkach, w których nielegalny proceder wykonywania czynności ubezpieczeniowych prowadzi nie osoba fizyczna, ale jednostka organizacyjna, zwłaszcza jednostka organizacyjna mająca osobowość prawną. Potrzeba objęcia kryminalizacją również tych wypadków jest oczywista – w praktyce taka właśnie „techniczna” forma owego procederu może być najczęstsza. Jest jednak więcej niż wątpliwe, czy posłużono się formułą adekwatną do założonego celu.

U podstaw decyzji prawodawcy o sięgnięciu po klauzulę określoną w art. 225 ust. 2 u.d.u. legła, jak wszystko na to wskazuje, obawa, że zakres zastosowania samego art. 225 ust. 1 u.d.u. nie obejmowałby osób, które nielegalnie wykonują czynności ubezpieczeniowe nie we własnym imieniu, lecz w imieniu określonej osoby prawnej. Jeżeli tak, była to obawa płonna. Treść art. 225 ust. 1 u.d.u. żadną miarą nie wskazuje na ograniczenie zakresu znamienia czynnościowego jedynie do sytuacji, w których ktoś wykonuje czynności ubezpieczeniowe w imieniu własnym. Ale gdyby nawet uznać, że jest inaczej, nie sposób nie dostrzec, że art. 225 ust. 2 u.d.u. jedne wątpliwości usuwa, ale rodzi inne. Mianowicie stajemy przed pytaniem, czy karalne jest wykonywanie bez zezwolenia czynności ubezpieczeniowych nie we własnym imie-

⁸ Podobnie (na tle art. 90f u.d.u. z 1990 r.) O. Górniok, *Prawo karne gospodarcze*, Toruń 1997, s. 212; R. Zawłocki, *op.cit.*, s. 259.

niu, ale w imieniu innej osoby fizycznej lub jednostki organizacyjnej niemającej osobowości prawnej. Racje kryminalnopolityczne są tu oczywiste. Ale wypadki takie z całą pewnością nie mieszczą się w zakresie zastosowania art. 225 ust. 2 u.d.u., bo klauzula zawarta w tym przepisie *expressis verbis* dotyczy wyłącznie działania w imieniu osoby prawnej. A trudno też przyjąć, że obejmuje je bezpośrednio zakres zastosowania art. 225 ust. 1 u.d.u. Skoro bowiem w płaszczyźnie językowej miałyby istnieć jakieś przeszkody ku temu, aby zakresem zastosowania art. 225 ust. 1 u.d.u. objąć bezpośrednio wypadki wykonywania bez zezwolenia czynności ubezpieczeniowych w imieniu osoby prawnej – a wprowadzenie art. 225 ust. 2 u.d.u. wskazuje na to, że zdaniem prawodawcy przeszkody takie istnieją – to w równej mierze muszą się one odnosić także do wypadków wykonywania takich czynności w imieniu innej osoby fizycznej lub jednostki organizacyjnej niemającej osobowości prawnej. Przecież i tu, i tu chodzi o działanie w cudzym imieniu, a wykładnia rozszerzająca przepisu określającego znamiona typu czynu zabronionego oznaczałaby naruszenie fundamentalnej w demokratycznym państwie prawnym zasady *nullum crimen sine lege poenali anteriori*⁹.

Nieprzemyślana decyzja o posłużeniu się formułą zawartą w art. 225 u.d.u. jest brzemienna w skutki. Nie tylko wprowadzono przepis w istocie zbędny, ale jeszcze zamiast rozszerzyć pole kryminalizacji wyznaczone przez art. 225 ust. 1 u.d.u. w istotnym zakresie je zawężono. Wypada żałować, że przenosząc do ustawy o działalności ubezpieczeniowej typ czynu zabronionego ujęty dotąd w art. 90f u.d.u. z 1990 r., powielono wadę konstrukcyjną, jaką obarczony był ustęp drugi rzeczowego artykułu. A z łatwością można było tego uniknąć; wystarczyło tylko (a może aż?) uważnie przeanalizować wypowiedzi doktryny w sprawie art. 90f u.d.u.¹⁰

2.4. Strona przedmiotowa przestępstwa określonego w art. 225 u.d.u. polega na wykonywaniu bez wymaganego zezwolenia czynności ubezpieczeniowych.

Zawarty w komentowanym przepisie termin „czynność ubezpieczeniowa” należy wyklądać zgodnie z jego definicją legalną zawartą w art. 3 u.d.u. Czynnościami ubezpieczeniowymi są następujące czynności:

- 1) zawieranie umów ubezpieczenia, umów reasekuracji lub umów gwarancji ubezpieczeniowych lub zlecenie ich zawierania upraw-

⁹ Por. art. 42 ust.1 Konstytucji oraz art. 1 § 1 k.k.

¹⁰ Por. np. zastrzeżenia zgłaszane wobec art. 90f ust. 2 u.d.u. przez. O. Górniok (ibidem, s. 212).

nionym pośrednikom ubezpieczeniowym w rozumieniu ustawy o pośrednictwie ubezpieczeniowym, a także wykonywanie tych umów,

- 2) składanie oświadczeń woli w sprawach roszczeń o odszkodowania lub inne świadczenia należne z tytułu umów, o których mowa w pkt 1,
- 3) ustalanie składek i prowizji należnych z tytułu zawieranych umów, o których mowa w pkt 1,
- 4) ustanawianie w drodze czynności cywilnoprawnych zabezpieczeń rzeczowych lub osobistych, jeżeli są one bezpośrednio związane z zawieraniem umów, o których mowa w pkt 1,
- 5) ocena ryzyka w ubezpieczeniach osobowych i ubezpieczeniach majątkowych oraz w umowach gwarancji ubezpieczeniowych,
- 6) wypłacanie odszkodowań i innych świadczeń należnych z tytułu umów, o których mowa pkt 1,
- 7) przejmowanie i zbywanie przedmiotów lub praw nabytych przez zakład ubezpieczeń w związku z wykonywaniem umowy ubezpieczenia lub umowy gwarancji ubezpieczeniowej,
- 8) prowadzenie kontroli przestrzegania przez ubezpieczających lub ubezpieczonych, zastrzeżonych w umowie lub w ogólnych warunkach ubezpieczeń, obowiązków i zasad bezpieczeństwa odnoszących się do przedmiotów objętych ochroną ubezpieczeniową,
- 9) prowadzenie postępowań regresowych oraz postępowań windykacyjnych odnoszących się do wierzytelności ubezpieczającego mających bezpośredni wpływ na zakres odpowiedzialności zakładu ubezpieczeń z tytułu umów, o których mowa w pkt 1,
- 10) lokowanie środków zakładu ubezpieczeń,
- 11) wykonywanie innych czynności określonych w przepisach innych ustaw.

Czynnościami ubezpieczeniowymi są także następujące czynności, jeżeli są wykonywane przez zakład ubezpieczeń:

- 1) ustalanie przyczyn i okoliczności zdarzeń losowych,
- 2) ustalanie wysokości szkód oraz rozmiaru odszkodowań oraz innych świadczeń należnych uprawnionym z umów ubezpieczenia lub umów gwarancji ubezpieczeniowych,
- 3) ustalanie wartości przedmiotu ubezpieczenia,
- 4) czynności zapobiegania powstawaniu albo zmniejszeniu skutków wypadków ubezpieczeniowych lub finansowanie tych działań z funduszu prewencyjnego.

Dla bytu przestępstwa określonego w art. 225 u.d.u. nie ma znaczenia, czy w ogóle, a jeżeli tak, to na ile udatnie sprawca stara się stworzyć pozory, że jego działalność jest działalnością zgodną z prawem.

2.5. Analizowane przestępstwo ma charakter bezskutkowy (formalny) – jego znamiona zostają zrealizowane wraz z ukończeniem czynności sprawczej.

2.6. Znamię „bez wymaganego zezwolenia”, często wykorzystywane przy redagowaniu przepisów prawa karnego gospodarczego, wypełnia nie tylko ten, kto w ogóle nie ma zezwolenia na wykonywanie działalności ubezpieczeniowej, ale także ten, kto takie zezwolenie w określonym zakresie posiada, ale przekracza jego granice¹¹. Na przykład, krajowy zakład ubezpieczeń uzyskał zezwolenie na wykonywanie działalności ubezpieczeniowej w zakresie określonej grupy ubezpieczeń (por. art. 94 u.d.u.), a wykonuje czynności ubezpieczeniowe (również) w zakresie innej grupy ubezpieczeń.

2.7. Przestępstwo określone w art. 225 u.d.u. ma charakter umyślny. Jego strona podmiotowa obejmuje obie postaci zamiaru.

2.8. Wykonywanie czynności ubezpieczeniowych bez wymaganego zezwolenia jest zagrożone sankcją alternatywną, złożoną z grzywny, kary ograniczenia wolności oraz kary pozbawienia wolności do lat 2. Nieoznaczone w art. 225 u.d.u. granice poszczególnych kar określają – w myśl dyrektywy zawartej w art. 116 k.k. – odpowiednio art. 33 § 1, art. 34 § 1 oraz art. 37 k.k.

2.9. Analizowany typ czynu zabronionego jest występkiem publiczno-skargowym, ściganym z urzędu.

3. ZAWIERANIE UMÓW UBEZPIECZENIA W IMIENIU ZAKŁADU UBEZPIECZEŃ BEZ NALEŻYTEGO UMOCOWANIA (ART. 226 U.D.U.)

3.1. Art. 226 u.d.u., który kryminalizuje zawieranie umów ubezpieczenia w imieniu zakładu ubezpieczeń przez rzekomych pełnomocników, stanowi wierne powtórzenie art. 90h u.d.u. z 1990 r. Tym samym na osobę działającą jako *falsus procurator*, jeżeli przedmiotem jej czyn-

¹¹ Podobnie, komentując art. 90f u.d.u. z 1990 r. – Cz. Gawlas, R. Mikulski, *Ustawa o działalności ubezpieczeniowej. Komentarz*, Warszawa 2001, s. 314–315; R. Załocki, *op.cit.*, s. 261.

ności jest umowa ubezpieczenia, spada druga, obok cywilnej (odszkodowawczej – por. art. 103 § 3 k.c.) sankcja – sankcja karna.

3.2. Komentowany przepis chroni w ogólności bezpieczeństwo (pewność) obrotu w zakresie ubezpieczeń gospodarczych. W szczególności przedmiotem ochrony są interesy majątkowe potencjalnych klientów zakładów ubezpieczeń oraz samych zakładów ubezpieczeń.

3.3. Można mieć wątpliwości, czy następujące w art. 226 ust. 1 po zaimku „kto” wyrażenie „nie będąc uprawnionym przez zakład ubezpieczeń” dookreśla podmiot przestępstwa¹², czy raczej wiąże się z zagadnieniem bezprawności¹³. Jeśliby przyjąć to pierwsze podejście należałoby konsekwentnie zaliczyć czyn zabroniony określony w art. 226 u.d.u. do kategorii przestępstw indywidualnych, jeżeli to drugie – do powszechnych.

Sprawcą przestępstwa określonego w art. 226 u.d.u. może być każda osoba, która zawiera w imieniu zakładu ubezpieczeń umowę ubezpieczenia, nie mając stosownego umocowania, nie zaś tylko osoba będąca agentem ubezpieczeniowym lub brokerem albo podszywająca się za agenta ubezpieczeniowego lub brokera.

„Nieuprawnionym” w rozumieniu art. 226 u.d.u. jest nie tylko ten, kto nie ma w ogóle umocowania do zawierania umów ubezpieczenia w imieniu określonego zakładu ubezpieczeń, ale także ten, kto zawierając określoną umowę ubezpieczenia, działa z przekroczeniem granic umocowania.

Pod adresem art. 226 ust. 2 u.d.u., mającego w założeniu rozszerzać zakres kryminalizacji na osoby, które dopuszczają się czynu określonego w art. 226 ust. 1 u.d.u., działając w imieniu osoby prawnej, należy zgłosić analogiczne uwagi i zastrzeżenia, jak w przypadku art. 225 ust. 2 u.d.u.

3.4. Stronę przedmiotową czynu zabronionego stypizowanego w art. 226 u.d.u. określa zwrot „zawiera w jego (tj. zakładu ubezpieczeń – dop. aut.) imieniu umowy ubezpieczenia”. Wbrew temu, co mogłaby sugerować stylizacja słowna analizowanego przepisu (użycie nazwy

¹² Tak rolę klauzul normatywnych tego rodzaju postrzegają np. W. Wolter (*Nauka o przestępstwie*, Warszawa 1973, s. 245) oraz Z. Cwiakalski (*Błąd co do bezprawności czynu w polskim prawie karnym. Zagadnienia teorii i praktyki*, Kraków 1991, s. 81, 85).

¹³ Tak na tle art. 90h u.d.u. z 1990 r. R. Zawłocki, op.cit., s. 269, 270. Podobnie, jak się zdaje, M. Bojarski i W. Radecki (*Przewodnik po pozakodeksowym prawie karnym*, Wrocław 1999, s. 430), skoro komentując wymieniony przepis, klasyfikują oni przestępstwo w nim stypizowane do kategorii powszechnych.

„umowa ubezpieczenia” w liczbie mnogiej), znamię czynności sprawczej może także wypełnić zawarcie w imieniu zakładu ubezpieczeń bez należytego umocowania już choćby jednej umowy ubezpieczenia¹⁴.

„Umowa ubezpieczenia” to, naturalnie, umowa, o której mowa w art. 805 i n. k.c.

Umowa ubezpieczenia zawarta przez rzekomego pełnomocnika zakładu ubezpieczeń nie wiąże zakładu ubezpieczeń, chyba że ten ją następnie potwierdzi (art. 103 § 1 k.c.). Należy jednak podkreślić, że ewentualne potwierdzenie umowy przez zakład ubezpieczeń nie uwalnia sprawcy od odpowiedzialności karnej.

3.5. Przestępstwo określone w art. 226 u.d.u. należy do kategorii umyślnych i może zostać popełnione w każdej z dwóch postaci zamiaru, przewidzianych w art. 9 § 1 k.k.

3.6. Jeżeli zawarcie umowy ubezpieczenia przez rzekomego pełnomocnika jest formą urzeczywistnienia zamiaru doprowadzenia innej osoby do niekorzystnego rozporządzenia mieniem, działanie sprawcy należy kwalifikować na podstawie art. 286 k.k., stosownie do okoliczności konkretnej sprawy, jako oszustwo dokonane lub usiłowane, gdyż ostatnio powołany przepis jako „pochłaniający” wyłącza zastosowanie art. 226 u.d.u.¹⁵

3.7. Występek stypizowany w art. 226 u.d.u. związane z takim samym ustawowym zagrożeniem jak omówione dopiero co przestępstwo stypizowane w art. 225 u.d.u.

3.8. Przestępstwo zawierania umów ubezpieczenia bez należytego umocowania należy do kategorii publicznoskargowych, ściganych z urzędu.

4. WPROWADZENIE W BŁĄD ORGANU NADZORU (ART. 228 U.D.U.)

4.1. Jednym z warunków sprawowania efektywnego nadzoru nad działalnością ubezpieczeniową przez Komisję Nadzoru Ubezpieczeń i Fun-

¹⁴ Pod rządami identycznie brzmiącego art. 90h u.d.u. z 1990 r. podobnie jak tu (aczkolwiek w oparciu o błędne założenie, że w przepisie tym nazwy „umowa ubezpieczenia” użyto w liczbie pojedynczej) – R. Zawłocki, op.cit., s. 271.

¹⁵ Odmiennie o relacji między art. 90h u.d.u. z 1990 r. a art. 286 k.k. – O. Górniok, op.cit., s. 217; M. Bojarski, W. Radecki, op.cit., s. 430; R. Zawłocki, op.cit., s. 271.

duszy Emerytalnych jest dostęp tego organu do rzetelnych informacji o szeroko rozumianej sytuacji finansowej i działalności poszczególnych zakładów ubezpieczeń. Ustawową gwarancję owego dostępu tworzą przede wszystkim, acz nie tylko, przepisy rozdziału 10 u.d.u. („Sprawozdawczość ubezpieczeniowa zakładów ubezpieczeń”), nakładające na zakłady ubezpieczeń obowiązek sporządzania i przekazywania organowi nadzoru określonych sprawozdań, raportów, zestawień i danych statystycznych.

Dodatkowym instrumentem ustawowej ochrony dostępu Komisji Nadzoru Ubezpieczeń i Funduszy Emerytalnych do informacji o sytuacji finansowej i działalności zakładów ubezpieczeń jest sankcja karna przewidziana w art. 228 u.d.u. Przepis ten kryminalizuje umyślne wprowadzenie w błąd Komisji Nadzoru Ubezpieczeń i Funduszy Emerytalnych przez członka organu zakładu ubezpieczeń, w szczególności poprzez podanie informacji niezgodnych ze stanem faktycznym.

Pomijając kosmetyczną zmianę redakcyjną, art. 228 u.d.u. stanowi wierne odwzorowanie art. 90i ust. 1 u.d.u. z 1990 r. Informację tę należy uzupełnić stwierdzeniem, że dobrze się stało, iż przenosząc do nowej ustawy typ czynu zabronionego ujęty dotąd w art. 90i u.d.u. z 1990 r. pominięto ustęp drugi tego artykułu, który z powodu takiego a nie innego ukształtowania znamienia określającego podmiot przestępstwa był z założenia przepisem pustym¹⁶.

4.2. *Ratio legis* art. 228 u.d.u. jest zbieżne z celem nadzoru państwa nad działalnością ubezpieczeniową – chodzi o ochronę interesów osób ubezpieczających, ubezpieczonych, uposażonych lub uprawnionych z umów ubezpieczenia (por. art. 3 ustawy o nadzorze ubezpieczeniowym i emerytalnym oraz Rzeczniku Ubezpieczonych). Z kolei w płaszczyźnie ponadindywidualnej ów przepis służy ochronie stabilności rynku ubezpieczeniowego, co leży w interesie całego społeczeństwa.

4.3. Czyn zabroniony określony w art. 228 u.d.u. jest przestępstwem indywidualnym – jego sprawcą może być wyłącznie członek zarządu lub rady nadzorczej zakładu ubezpieczeń. Ze względu na jednoznaczne wskazania językowych dyrektyw wykładni znamię „będąc członkiem zarządu lub rady nadzorczej zakładu ubezpieczeń” nie obejmuje innych osób, nawet jeżeli są umocowane do działania w imieniu zakładu ubezpieczeń (np. prokurentów).

4.4. Realizacja znamienia czynności sprawczej polega na wprowadzeniu w błąd organu nadzoru. Artykuł 228 u.d.u. eksponuje najbardziej

¹⁶ Trafnie wytykał to m. in. R. Zawłocki, *ibidem*.

chyba typowy sposób wprowadzenia w błąd: podanie informacji niezgodnych ze stanem faktycznym, wszelkie pozostałe możliwe metody wprowadzenia organu nadzoru w błąd obejmuje klauzula dopełniająca „w inny sposób”. Oznacza to, że w kontekście granic kryminalizacji, wyznaczonych przez art. 228 u.d.u., sposób wprowadzenia organu nadzoru w błąd nie ma znaczenia; może być jakikolwiek. W określonych okolicznościach znamię czynnościowe mogą urzeczywistnić pewne zaniechania (np. przemilczenie jakichś informacji).

Dla bytu omawianego przestępstwa nie jest istotne, czy podanie niezgodnych ze stanem faktycznym informacji następuje w wykonaniu ustawowych obowiązków informacyjnych, w odpowiedzi na żądanie organu nadzoru przedstawienia określonych informacji czy też z własnej inicjatywy władz zakładu ubezpieczeń¹⁷. Nie ma podstaw, by twierdzić, że podawane przez sprawcę informacje muszą mieć związek z funkcją sprawowaną przez niego we władzach zakładu ubezpieczeń¹⁸.

4.5. Analizowany typ czynu zabronionego należy do kategorii przestępstw materialnych¹⁹. Jego dokonanie następuje nie w chwili ukończenia czynności sprawczej (np. chwili podania organowi nadzoru informacji niezgodnych ze stanem faktycznym), lecz dopiero z chwilą wytworzenia w organie nadzoru mylnego wyobrażenia o relewantnym wycinku rzeczywistości, np. sytuacji finansowej zakładu ubezpieczeń (skutek).

4.6. Strona podmiotowa czynu zabronionego określonego w art. 228 u.d.u. polega na umyślności i obejmuje obie postaci zamiaru, zarówno *dolus directus*, jak i *dolus eventualis*.

4.7. W razie zbiegu art. 228 u.d.u. oraz art. 227 u.d.u. drugi z wymienionych przepisów ulega wyłączeniu.

4.8. Występek wprowadzenia w błąd organu nadzoru jest zagrożony grzywną, karą ograniczenia wolności albo pozbawienia wolności do lat 2 (sankcja alternatywna). Granice zagrożenia karami nieizolacyjnymi oraz dolny próg ustawowego zagrożenia karą pozbawienia wolności w myśl art. 116 k.k. wyznaczają odpowiednio art. 33 § 1, art. 34 § 1 i art. 37 k.k.

4.9. Jest to przestępstwo publicznoskargowe, ścigane z urzędu.

¹⁷ Podobnie pod rządami art. 90i u.d.u. z 1990 r. R. Zawłocki, op.cit., s. 274.

¹⁸ Tak jednak pod rządami art. 90i u.d.u. z 1990 r. R. Zawłocki, ibidem.

¹⁹ Odmienne M. Bojarski i W. Radecki (op.cit., s. 432) oraz R. Zawłocki (ibidem, s. 275), którzy analogiczny typ czynu zabronionego ujęty w art. 90i u.d.u. z 1990 r. klasyfikowali jako przestępstwo formalne.

5. BEZPRAWNE UŻYCIĘ WYRAZÓW WSKAZUJĄCYCH NA WYKONYWANIE DZIAŁALNOŚCI UBEZPIECZENIOWEJ (ART. 230 U.D.U.)

5.1. Art. 230 u.d.u., podobnie jak jego pierwowzór, art. 90j u.d.u. z 1990 r., należy do stosunkowo licznej grupy pozakodeksowych przepisów karnych kryminalizujących łamanie ustawowych ograniczeń w używaniu pewnych wyrazów, określeń czy nazw. Grozi on sankcją karną każdemu, kto wykonując działalność gospodarczą, używa w nazwie albo do określenia wykonywanej działalności lub w reklamie wyrazów wskazujących na wykonywanie działalności ubezpieczeniowej, pomimo że nie jest zakładem ubezpieczeń.

5.2. Kryminalizacja czynów stypizowanych w art. 230 u.d.u. służy ochronie indywidualnych i ponadindywidualnych interesów konsumentów w najszerszym znaczeniu tego słowa. Jest jednym ze środków zwalczania wprowadzających w błąd czy wręcz oszukańczych działań przedsiębiorców, którzy chcieliby zdobyć klientów, wykorzystując renomę, jaką cieszą się na rynku firmy ubezpieczeniowe. Nadto chodzi tu o ochronę interesów samych zakładów ubezpieczeń, gdyż niekorzystna ocena działalności podmiotów bezprawnie posługujących się zastrzeżonymi dla nich określeniami mogłaby przynieść szkodę również ich wizerunkowi, zwłaszcza w oczach klientów mało obeznanych z zawiłościami systemu prawnego, których jest przecięż najwięcej.

5.3. Przepisy art. 230 u.d.u. penalizują przede wszystkim naruszenia art. 6 ust. 3 lub 4 u.d.u. Pierwszy z wymienionych przepisów zastrzega na rzecz zakładów ubezpieczeń, działających w formie spółki akcyjnej, wyłączne prawo używania w nazwie lub firmie wyrazów „towarzystwo ubezpieczeń”, „zakład ubezpieczeń”, „towarzystwo ubezpieczeń i reasekuracji”, „zakład ubezpieczeń i reasekuracji”, „towarzystwo reasekuracji” lub „zakład reasekuracji” (oraz odpowiednio skrótów „TU”, „ZU”, „TUiR”, „ZUiR”, „TR” lub „ZR”), zaś drugi pełni analogiczną funkcję w odniesieniu do zakładów ubezpieczeń, działających w formie towarzystwa ubezpieczeń wzajemnych, oraz wyrazów „towarzystwo ubezpieczeń wzajemnych” (a także skrótu „TUW”). Zakres kryminalizacji wychodzi jednak na dwóch odcinkach poza zakres zastosowania przepisów art. 6 ust. 3 lub 4 u.d.u. Po pierwsze, podczas gdy te ostatnie normują wyłącznie sprawę używania wymienionych wyżej wyrazów

w nazwie lub firmie, zakres zastosowania art. 230 u.d.u. obejmuje również ich użycie do określenia wykonywanej działalności oraz w reklamie. Po drugie, skoro w art. 230 u.d.u. nie mówi się tylko o wyrazach podanych w art. 6 ust. 3 i 4 u.d.u., ale ogólnie o „wyrazach wskazujących na wykonywanie działalności ubezpieczeniowej”, wypada przyjąć, że wymieniona wyżej lista wyrazów, których użycie może zrealizować znamię czynności sprawczej, nie jest zamknięta, i może chodzić również o inne określenia czy nazwy (np. ubezpieczalnia).

5.4. Znamię „wykonując działalność gospodarczą” dookreśla podmiot czynu zabronionego stypizowanego w art. 230 ust. 1 u.d.u., nie zaś kontekst sytuacyjny (okoliczność modalną)²⁰. Przestępstwo to ma przeto charakter indywidualny – jego sprawcą może być wyłącznie osoba „wykonująca działalność gospodarczą”.

Klauzula zawarta w ust. 2 komentowanego artykułu rozciąga odpowiedzialność karną również na osoby, które dopuszczają się czynu zabronionego określonego w ust. 1, działając w imieniu osoby prawnej. Z jednej strony jest oczywiste, że w związku ze znamieniem ograniczającym krąg potencjalnych podmiotów przestępstwa określonego w art. 230 ust. 1 u.d.u. wyłącznie do osób wykonujących działalność gospodarczą klauzula ta jest potrzebna, i to różni ją np. od klauzuli przewidzianej w art. 225 ust. 2 u.d.u., z drugiej strony nie może ulegać wątpliwości, że jest obciążona analogiczną wadą konstrukcyjną, jak tamta – została zbyt wąsko ujęta.

5.5. Zachowanie się sprawcy przestępstwa określonego w art. 230 u.d.u. może (alternatywnie) przybrać postać użycia wyrazów wskazujących na wykonywanie działalności ubezpieczeniowej „w nazwie”, użycia ich „do określenia wykonywanej działalności” lub też użycia ich „w reklamie”.

Sam sposób posłużenia się przez sprawcę wyrazami wskazującymi na wykonywanie działalności ubezpieczeniowej w nazwie, do określenia wykonywanej działalności lub w reklamie jest dla bytu przestępstwa określonego w art. 230 u.d.u. najzupełniej obojętny.

5.6. Czyn zabroniony określony w art. 230 u.d.u. ma charakter umyślny, przy czym znamię strony podmiotowej urzeczywistnić może zarówno zamiar bezpośredni, jak i zamiar ewentualny.

5.7. Realizacja znamion czynu zabronionego określonego w art. 230 u.d.u. może się wiązać z bezprawnym wykonywaniem czynności ubez-

²⁰ O analogicznym znamieniu „prowadząc działalność gospodarczą”, użytym w art. 90j u.d.u. z 1990 r., poprzedniku art. 230 u.d.u., odmiennie O. Górniok, op.cit., s. 221.

pieczeniowych (art. 225 u.d.u.). W takim przypadku właściwa będzie kwalifikacja kumulatywna (art. 11 § 2 k.k.) na podstawie obu powołanych przepisów.

5.8. Bezprawne użycie wyrazów wskazujących na wykonywanie działalności ubezpieczeniowej w nazwie, do określenia wykonywanej działalności lub w reklamie jest występkiem, zagrożonym grzywną, karą ograniczenia wolności albo pozbawienia wolności do roku (sankcja alternatywna). Te granice poszczególnych kar, których nie oznacza bezpośrednio art. 230 u.d.u., wyznaczają – zgodnie z dyrektywą zawartą w art. 116 k.k. – odpowiednio art. 33 § 1, art. 34 § 1 oraz art. 37 k.k.

5.9. Przestępstwo określone w art. 230 u.d.u. należy do kategorii publicznoskargowych, ściganych z urzędu.

6. ZANIECHANIE WYKONANIA OBOWIĄZKU OKREŚLONEGO W ART. 123 UST. 4 U.D.U. (ART. 231 U.D.U.)

6.1. Przepisy rozdziału 6 i 7 ustawy o działalności ubezpieczeniowej normują wykonywanie działalności ubezpieczeniowej na terytorium Rzeczypospolitej Polskiej przez zagraniczne zakłady ubezpieczeń.

Zagraniczny zakład ubezpieczeń może podejmować i wykonywać działalność ubezpieczeniową na terytorium Rzeczypospolitej Polskiej na zasadzie wzajemności, przy czym zasady tej nie stosuje się do państw należących do Światowej Organizacji Handlu (art. 104 ust. 1 i 2 u.d.u.).

Zagraniczny zakład ubezpieczeń mający siedzibę w państwie innym niż państwo będące członkiem Unii Europejskiej może podejmować i wykonywać działalność ubezpieczeniową na terytorium Rzeczypospolitej Polskiej jedynie przez tzw. główny oddział, który działa na podstawie przepisów prawa polskiego i statutu sporządzonego przez zagraniczny zakład ubezpieczeń (art. 105 u.d.u.). Głównym oddziałem kieruje dyrektor (art. 106 ust. 2 u.d.u.).

Podjęcie działalności ubezpieczeniowej przez zagraniczny zakład ubezpieczeń mający siedzibę na terytorium państwa nienależącego do Unii Europejskiej wymaga zezwolenia organu nadzoru (art. 104 ust. 3 u.d.u.); jego uzyskanie uzależnione jest od spełnienia szeregu wymogów. Ustawa o działalności ubezpieczeniowej przewiduje również instytucję cofnięcia zezwolenia, o którym tu mowa. Przepisy art. 119 u.d.u. określają przypadki, w których organ nadzoru ma obowiązek lub może je cofnąć. I tak, organ nadzoru cofa zezwolenie na wykonywanie dzia-

łałości ubezpieczeniowej przez zagraniczny zakład ubezpieczeń na terytorium Rzeczypospolitej Polskiej, jeżeli zakład ten w państwie, gdzie znajduje się jego siedziba:

- 1) utracił zezwolenie na wykonywanie działalności ubezpieczeniowej,
- 2) został postawiony w stan likwidacji lub ogłoszono jego upadłość.

Z kolei organ nadzoru może cofnąć zezwolenie na wykonywanie działalności w zakresie jednej lub kilku grup ubezpieczeń albo jednego lub kilku rodzajów ubezpieczeń przez zagraniczny zakład ubezpieczeń na terytorium Rzeczypospolitej Polskiej, jeżeli:

- 1) zagraniczny zakład ubezpieczeń przestał spełniać warunki niezbędne do uzyskania zezwolenia,
- 2) główny oddział wykonuje działalność ubezpieczeniową z naruszeniem przepisów prawa, statutu lub nie zapewnia zdolności zagranicznego zakładu ubezpieczeń do wykonywania zobowiązań,
- 3) zagraniczny zakład ubezpieczeń wystąpił do organu nadzoru z wnioskiem o cofnięcie zezwolenia, przy czym należy zagwarantować zabezpieczenie interesów ubezpieczających, ubezpieczonych, uposażonych lub uprawnionych z umów ubezpieczenia w szczególności w zakresie spełnienia świadczeń i wypłaty odszkodowań,
- 4) zagraniczny zakład ubezpieczeń nie rozpoczął wykonywania działalności ubezpieczeniowej na terytorium Rzeczypospolitej Polskiej w terminie, o którym mowa w art. 111 u.d.u.,
- 5) zagraniczny zakład ubezpieczeń zaprzestał wykonywania działalności ubezpieczeniowej przez okres dłuższy niż 6 miesięcy,
- 6) zagraniczny zakład ubezpieczeń nie zrealizuje w terminie planu przywrócenia prawidłowych stosunków finansowych albo krótkoterminowego planu wypłacalności,
- 7) w stosunku odpowiednio do akcjonariuszy albo udziałowców zagranicznego zakładu ubezpieczeń zaistnieją przesłanki określone w art. 98 ust. 1 pkt 3–6 u.d.u.

Zgodnie z postanowieniami art. 123 ust. 4 u.d.u. dyrektor głównego oddziału ma obowiązek powiadomić organ nadzoru o zaistnieniu okoliczności, o których mowa w art. 119 u.d.u., tj. dających podstawy do cofnięcia zezwolenia na wykonywanie działalności ubezpieczeniowej przez zagraniczny zakład ubezpieczeń na terytorium Rzeczypospolitej Polskiej, w terminie 3 dni od dnia powzięcia informacji o zaistnieniu tych okoliczności oraz trzykrotnie ogłosić o zaistnieniu tych okoliczności w dzienniku o zasięgu ogólnokrajowym. Ogłoszeń należy dokonywać w odstępach nie krótszych niż 7 dni i nie dłuższych niż 14 dni, przy czym pierwsze z nich powinno być dokonane w terminie 7 dni od dnia powiadomienia organu nadzoru. W razie niewykonania powyższych obowiązków dyrektorowi głównego oddziału grożą dotkliwe sankcje: odpowiada on majątkiem solidarnie z zagranicznym zakładem ubez-

pieczęć za szkodę wyrządzoną z tego tytułu wierzycielom, a nadto naraża się na odpowiedzialność karną przewidzianą w art. 231 u.d.u.

Artykuł 231 u.d.u. przejął funkcję art. 90k u.d.u. z 1990 r., aczkolwiek układ znamion czynu zabronionego uległ pewnym zmianom.

6.2. Funkcją art. 231 u.d.u. jest z jednej strony ochrona indywidualnych interesów potencjalnych klientów zagranicznych zakładów ubezpieczeń działających na naszym rynku ubezpieczeniowym, zaś z drugiej strony ochrona stabilności tego rynku i bezpieczeństwa obrotu, co leży w interesie zbiorowym całego społeczeństwa.

6.3. Przepięstwo określone w art. 231 u.d.u. jest przestępiem indywidualnym, którego sprawcą może być wyłącznie dyrektor głównego oddziału.

6.4. Czyn zabroniony stypizowany w art. 231 u.d.u. ma charakter formalny. Jest nastawiony na zaniechanie. Jego istota polega na niewykonaniu obowiązków, o których mowa w art. 123 ust. 4 u.d.u. Jakkolwiek użycie wyrazu „obowiązek” w liczbie mnogiej mogłoby sugerować coś zgoła przeciwnego, należy przyjąć, że znamię czynności sprawczej urzędywistnia zaniechanie wypełnienia już chociażby jednego z obowiązków określonych w art. 123 ust. 4 u.d.u.

Znamię „nie wykonuje obowiązków” obejmuje swym zakresem nie tylko przypadki, w których dyrektor oddziału w ogóle nie poinformuje organu nadzoru o zaistnieniu okoliczności, o których mowa w art. 119 u.d.u., lub też w ogóle nie ogłosi o zaistnieniu tych okoliczności w dzienniku o zasięgu ogólnokrajowym, ale również przypadki, w których to wprawdzie uczyni, ale nierzetelnie lub nieterminowo.

6.5. Czyn zabroniony określony w art. 231 u.d.u. jest przestępiem umyślnym, przy czym znamię strony podmiotowej wypełnić można zarówno zamiarem bezpośrednim, jak i ewentualnym.

6.6. Analizowany występęk jest związany z sankcją alternatywną, złożoną z grzywny, kary ograniczenia wolności oraz kary pozbawienia wolności do roku. Nie licząc maksimum ustawowego zagrożenia karą pozbawienia wolności, art. 231 u.d.u. nie określa granic poszczególnych kar, w związku z czym granice te zgodnie z art. 116 k.k. wyznaczają odpowiednio art. 33 § 1, art. 34 § 1 i art. 37 k.k.

6.7. Czyn zabroniony stypizowany w art. 231 u.d.u. jest przestępiem publicznoskargowym, ściągany z urzędu.

7. SPRZENIEWIERZENIE SIĘ TAJEMNICY UBEZPIECZENIOWEJ (ART. 232 U.D.U.)

7.1. Art. 232 u.d.u. kryminalizuje umyślne akty bezprawnego ujawnienia lub wykorzystania tajemnicy, o której mowa w art. 19 ust. 1 u.d.u., tj. tajemnicy „dotyczącej poszczególnych umów ubezpieczenia”, zwanej dość powszechnie ubezpieczeniową. Nie trudno odtworzyć motywy, które skłoniły ustawodawcę do sięgnięcia po sankcję karną w tym przypadku, gdyż rola i znaczenie zasady poufności na rynku ubezpieczeń gospodarczych jest czymś najzupełniej oczywistym.

Komentowany przepis wprowadza dwa nieznanne naszemu dotychczasowemu ustawodawstwu typy czynu zabronionego, których istota polega na sprzeniewierzeniu się tajemnicy ubezpieczeniowej: typ podstawowy (ust. 1) oraz typ kwalifikowany przez działanie w celu osiągnięcia korzyści majątkowej lub osobistej. W dotychczasowym stanie prawnym umyślne sprzeniewierzenie się tajemnicy ubezpieczeniowej, określonej w art. 9 ust. 1 u.d.u. z 1990 r., wypełniało znamiona art. 266 § 1 k.k. Trzeba wszakże przypomnieć, że przed wejściem w życie kodeksu karnego z 1997 r., tj. do 30 sierpnia 1998 r. włącznie, tajemnica ubezpieczeniowa jako taka w ogóle nie podlegała w Polsce ochronie prawnokarnej, co wynikało stąd, że ustawa o działalności ubezpieczeniowej z 1990 r. nie zawierała analogicznego przepisu karnego, jak art. 232 u.d.u., zaś kodeks karny z 1969 r., odmiennie aniżeli to jest obecnie, kryminalizował jedynie akty sprzeniewierzenia się tajemnicy państwowej lub służbowej²¹.

7.2. U podstaw ochrony tajemnicy ubezpieczeniowej, w tym również ochrony prawnokarnej, leży przede wszystkim wzgląd na interesy klientów zakładów ubezpieczeń. Należy ją wiązać z szeroko rozumianą ochroną praw osobistych klientów zakładów ubezpieczeń, zwłaszcza sfery ich prywatności, ale również ochroną ich interesu ekonomicznego. Nie tracąc powyższego z pola widzenia należy jednak zaznaczyć, że tajemnica ubezpieczeniowa chroni również interesy ekonomiczne zakładów ubezpieczeń. Przestrzeganie bądź nieprzestrzeganie zasady dyskrecji nie współokreśla przecież ich wizerunku i poziomu zaufania, jakim się je darzy; to zaś na ogół nie pozostaje bez wpływu na sukcesy w zakresie pozyskiwania nowych klientów.

²¹ Por. art. 260–264 k.k. z 1969 r.

7.3. Przesłupstwo określone w art. 232 u.d.u. należy do kategorii przestępstw indywidualnych, o czym przesądza uzupełnienie zaimka rzeczownego „kto” wyrażeniem imiesłowowym „będąc obowiązany do zachowania tajemnicy, o której mowa w art. 19 ust. 1”;²² jego sprawcą może być jedynie osoba, na której ciąży obowiązek zachowania tajemnicy ubezpieczeniowej.

Krąg potencjalnych sprawców czynu zabronionego stypizowanego w art. 232 u.d.u. obejmuje wyłącznie osoby, na które obowiązek zachowania tajemnicy ubezpieczeniowej nakłada wprost ustawa, a więc osoby zatrudnione w zakładzie ubezpieczeń oraz osoby, za pomocą których zakład ubezpieczeń wykonuje czynności ubezpieczeniowe. (por. art. 19 ust. 1 u.d.u.). Nie mieszczą się w nim osoby, które umownie przyjęły na siebie zobowiązanie względem zakładu ubezpieczeń (albo jakiegokolwiek innego podmiotu prawa) do zachowania w poufności pewnych informacji dotyczących poszczególnych umów ubezpieczenia. Niewykonanie takiego zobowiązania może natomiast rodzić odpowiedzialność za przestępstwo określone w art. 266 § 1 k.k., ale to osobna sprawa.

Obowiązek zachowania tajemnicy ubezpieczeniowej ciąży na osobach zatrudnionych w zakładach ubezpieczeń, jak też osobach, za których pośrednictwem zakłady ubezpieczeń wykonują czynności ubezpieczeniowe *ex lege*. Nie ma przeto podstaw, by uzależniać odpowiedzialność karną przewidzianą w art. 232 u.d.u. od wcześniejszego poinformowania osoby określonej w art. 19 ust. 1 u.d.u. o tym, że jest zobowiązana do zachowania tajemnicy ubezpieczeniowej, albo też od uprzedniego złożenia przez nią oświadczenia o przyjęciu na siebie takiego zobowiązania²².

7.4. W art. 232 u.d.u. spenalizowano dwie różne postacie sprzeniewierzenia się tajemnicy ubezpieczeniowej: bezprawne jej ujawnienie oraz bezprawne jej wykorzystanie.

Terminy „ujawnia” oraz „wykorzystuje”, użyte w analizowanym przepisie na oznaczenie alternatywnie ujętego znamienia czynności sprawczej, należy wyklądać zgodnie z ich zwykłym (słownikowym) znaczeniem.

Znamię czasownikowe „ujawnia” urzeczywistnia każde zachowanie się, którego istota polega na uczynieniu informacji dotyczącej poszczególnej umowy ubezpieczenia jawną, podaniu jej do wiadomości,

²² Przypadki, gdy osoba zatrudniona w zakładzie ubezpieczeń lub osoba, za pomocą której zakład ubezpieczeń wykonuje czynności ubezpieczeniowe, sprzeniewierzy się tajemnicy ubezpieczeniowej, nie zdając sobie sprawy z tego, że jest tą tajemnicą związana, należy oceniać przez pryzmat instytucji błędu.

wydobyciu na jaw. W związku ze sporami interpretacyjnymi, powstałymi w doktrynie na tle takich samych znamion, występujących w innych przepisach karnych spełniających analogiczne funkcje, jak art. 232 u.d.u. – sporami, które mogą się przenieść i zapewne się przeniosą także na grunt tego przepisu – należy poczynić dwie następujące uwagi.

Po pierwsze, ze względu na jednoznaczne wskazania językowych dyrektyw wykładni należy się zdecydowanie opowiedzieć za interpretacją, wedle której znamię „ujawnia ją” (tj. „tajemnicę, o której mowa w art. 19 ust. 1ⁿ)” zostaje urzeczywistnione już wówczas, gdy sprawca umożliwi innej osobie (nieuprawnionej) wgląd w informacje objęte tajemnicą ubezpieczeniową²³. Nie ma dostatecznych podstaw, by twierdzić, że następuje to dopiero wówczas, gdy osoba ta faktycznie się z owymi informacjami zapozna²⁴. „Ujawnieniem” jest każde zachowanie się, które otwiera innej osobie dostęp do informacji osłoniętych tajemnicą, niezależnie od tego, czy wykorzysta ona stworzoną jej możliwość i faktycznie się z nimi zapozna²⁵.

Po drugie, należy przyjąć, że znamię „ujawnia ją” (tj. „tajemnicę, o której mowa w art. 19 ust. 1ⁿ)” nie obejmuje wypadków udostępnienia określonych informacji objętych tajemnicą ubezpieczeniową osobie, która już wcześniej miała do nich dostęp. I tu językowe dyrektywy wykładni są jednoznaczne. Nie sposób uczynić jawną informacji, która jest już jawna²⁶; pojęciowo jest to niemożliwe²⁷.

Z punktu widzenia realizacji znamion czynu zabronionego określonego w art. 232 u.d.u. techniczna forma ujawnienia tajemnicy ubezpieczeniowej jest obojętna. Klasa czynów mogących urzeczywistnić analizowane znamię czasownikowe jest bardzo różnorodna. Przykładowo, ujawnienie tajemnicy ubezpieczeniowej może nastąpić ustnie, poprzez wręczenie dokumentu, który zawiera informacje nią objęte, podanie ha-

²³ W ten sposób zwrot „ujawnia informacje” w art. 260 k.k. z 1969 r. wykładali np. W. Świda [w:] I. Andrejew, W. Świda, W. Wolter, *Kodeks karny z komentarzem*, Warszawa 1973, s. 807) i E. Pływaczewski [w:] *Prawo karne. Zagadnienia teorii i praktyki*, pod red. A. Marka, Warszawa 1986, s. 435.

²⁴ Tak jednak – komentując znamię „ujawnia informacje” użyte w art. 265 k.k. – B. Kunicka-Michalska, *Przestępstwa przeciwko ochronie informacji i wymiarowi sprawiedliwości. Rozdział XXX i XXXIII Kodeksu karnego. Komentarz*, Warszawa 2000, s. 427–428 oraz W. Wróbel [w:] G. Bogdan, K. Buchała, Z. Ówiąkałski, M. Dąbrowska-Kardas, P. Kardas, J. Majewski, M. Rodzynkiewicz, M. Szewczyk, W. Wróbel, A. Zoll, *Kodeks karny. Część szczególna*, t. 2, Zakamycze 1999, s. 978.

²⁵ Szerzej zob. J. Majewski, *Przestępstwo sprzeniewierzenia się tajemnicy bankowej*, „Palestra” 2000, nr 7–8, s. 16–17.

²⁶ Por. podobną uwagę J. Wojciechowskiego w odniesieniu do art. 265 k.k. (*Kodeks karny. Komentarz. Orzecznictwo*, Warszawa 1997, s. 465–466).

²⁷ Szerzej zob. J. Majewski, op.cit., s. 17–18.

sła umożliwiającego dotarcie do stosownych zapisów na twardym dysku komputera, a nawet przez użycie odpowiedniego znaku lub gestu²⁸.

Z kolei znamię czasownikowe „wykorzystuje” obejmuje wszelkie (bezprawne) użycie informacji objętych tajemnicą ubezpieczeniową do określonego celu z pożytkiem dla siebie. I w tym przypadku techniczna forma wykorzystania tajemnicy ubezpieczeniowej może być dowolna; art. 232 u.d.u. nie wprowadza w tym zakresie żadnych ograniczeń.

Zakresy znamion czynnościowych „ujawnia” oraz „wykorzystuje” częściowo na siebie zachodzą²⁹. Może się przeto zdarzyć, że określone zachowanie się sprawcy będzie przedstawiało się jako wykorzystanie tajemnicy ubezpieczeniowej i zarazem jej ujawnienie (np. osoba obowiązana do zachowania tajemnicy ubezpieczeniowej ujawnia innej osobie pewne informacje nią objęte w zamian za określoną korzyść majątkową lub niemajątkową).

7.5. Zakres zastosowania przepisów art. 232 u.d.u. nie obejmuje naturalnie wypadków, gdy ujawnienie lub wykorzystanie tajemnicy ubezpieczeniowej nie jest bezprawne (por. zwłaszcza art. 19 ust. 2 u.d.u.).

7.6. Przedmiotem czynności wykonawczej, jak chodzi o przestępstwo sprzeniewierzenia się tajemnicy ubezpieczeniowej, mogą być zasadniczo wszelkie informacje, o których mowa w art. 19 ust. 1 u.d.u., a więc każda informacja o „poszczególnej umowie ubezpieczenia”.

Nie jest istotne, w jakiej formie informacja będąca przedmiotem ujawnienia lub wykorzystania została utrwalona (za pomocą pisma, na dysku komputerowym, na taśmie magnetofonowej itp.).

Warto podkreślić, że układ znamion czynu zabronionego określonego w art. 232 u.d.u. nie obejmuje naruszeń ustawowego obowiązku zachowania w tajemnicy informacji, o których mowa w art. 20 ust. 1 u.d.u., adresowanego do tego samego kręgu podmiotów, co obowiązek poufności określony w art. 19 ust. 1 u.d.u.

7.7. Okolicznością pozostającą poza układem znamion przestępstwa określonego w art. 232 u.d.u. jest to, czy akt sprzeniewierzenia się tajemnicy ubezpieczeniowej faktycznie wywołał jakieś niekorzystne skutki w sferze interesów, których ochronie zachowywanie owej tajemnicy ma służyć.

²⁸ Por. (na tle art. 260 k.k. z 1969 r.) wyrok SN z 17.03.1970 r., III KR 260/70, OSNKW 1971, poz. 151.

²⁹ Podobnie o relacji między analogicznymi znamionami czynnościowymi na tle art. 265 k.k. – W. Wróbel (op.cit., s. 980), natomiast odmiennie B. Kunicka-Michalska (op.cit., s. 432), której zdaniem zakresy obu tych znamion są rozłączne.

7.8. Z punktu widzenia karalności sprzeniewierzenia się tajemnicy ubezpieczeniowej, jako takiej, cel, w jakim sprawca działał, jest zasadniczo obojętny. Kwestia ta może mieć natomiast znaczenie dla surowości represji karnej. Działanie w celu osiągnięcia korzyści majątkowej lub osobistej uzasadnia bowiem surowszą odpowiedzialność na podstawie art. 232 ust. 2 u.d.u.

7.9. Oba typy czynu zabronionego określone w art. 232 u.d.u. mają charakter umyślny. Przepięstwo określone w art. 232 ust. 1 u.d.u. (typ zasadniczy) w odmianie związanej ze znamieniem „ujawnia” może być popełnione w obu postaciach umyślności, zaś w odmianie związanej ze znamieniem „wykorzystuje” – jedynie z zamiarem bezpośrednim ze względu na zabarwienie intencjonalne czasownika „wykorzystywać”³⁰. Natomiast przepięstwo określone w art. 232 ust. 2 u.d.u. (typ kwalifikowany) należy do szczególnej podkategorii przepięstw umyślnych, zwanej kierunkowymi. Specyfika tych przepięstw polega na tym, że ich układ znamion wymaga, by kierunek aktywności sprawcy wyznaczał taki a nie inny cel. W wypadku czynu zabronionego stypizowanego w art. 232 ust. 2 u.d.u. ów cel został zdefiniowany jako osiągnięcie korzyści majątkowej lub osobistej.

7.10. Przepisy art. 232 u.d.u. są *lex specialis* wobec art. 266 § 1 k.k. (wyłączają stosowanie tego przepisu).

7.11. Typy czynu zabronionego określone w obu ustęпах art. 232 u.d.u. są występkami, zagrożonymi sankcją alternatywną złożoną z grzywny oraz kary pozbawienia wolności, przy czym za sprzeniewierzenie się tajemnicy ubezpieczeniowej w odmianie zasadniczej grozi kara pozbawienia wolności do lat 3, zaś w odmianie kwalifikowanej – kara pozbawienia wolności do lat 5. Stosunkowo surowe sankcje oddają znaczny ładunek społecznej szkodliwości zachowań się stypizowanych w komentowanych przepisach.

Nieoznaczone w przepisach art. 232 u.d.u. granice ustawowego zagrożenia grzywną wynoszą odpowiednio 10 i 360 stawek dziennych

³⁰ Odmienne np. O. Górniok, która komentując przepisy art. 265 i art. 266 k.k. zawierające podobnie jak art. 232 u.d.u. analizowane znamię czasownikowe, dopuszcza obie formy zamiaru, [w:] O. Górniok, S. Hoc, S. M. Przyjemski, *Kodeks karny. Komentarz*, t. III, Gdańsk 1999, s. 317, 319. Znamienne jednak, że w wypadku przepięstw określonych w art. 198, art. 199 oraz art. 203 k.k. Autorka ta ogranicza stronę podmiotową wyłącznie do zamiaru bezpośredniego m. in. właśnie ze względu na występujące w tych przepisach określenia „wykorzystanie” lub „wykorzystując” (s. 177, 178, 186).

(art. 116 w zw. z art. 33 § 1 k.k.), zaś nieoznaczony dolny próg ustawowego zagrożenia karą pozbawienia wolności – miesiąc (art. 116 w zw. z art. 37 k.k.).

7.12. Oba typy czynu zabronionego określone w art. 232 u.d.u. to przestępstwa publicznoskargowe, ścigane z urzędu.

8. POZOSTAŁE PRZESTĘPSTWA (ART. 224, ART. 227, ART. 229 U.D.U.)

8.1. Typy czynu zabronionego ujęte w art. 224, art. 227 i art. 229 u.d.u. stanowią analogony typów określonych w art. 585 § 1, art. 587 oraz art. 586 k.s.h.

Wprowadzenie do ustawy o działalności gospodarczej przepisów art. 224, art. 227 i art. 229 u.d.u. należy ocenić jako pociągnięcie właściwe, przyczyniające się do zapewnienia porównywalnego statusu prawnego zakładom ubezpieczeń działającym w formie spółki akcyjnej oraz zakładom ubezpieczeń działającym w formie towarzystwa ubezpieczeń wzajemnych. Gdyby ich bowiem nie było, te spośród czynów w nich skryminalizowanych, które miałyby za „punkt odniesienia” zakłady ubezpieczeń działające w formie spółki akcyjnej, byłyby w znakomitej większości karalne z mocy art. 585 § 1, art. 587 oraz art. 586 k.s.h., te zaś związane z zakładami ubezpieczeń działającymi w formie towarzystwa ubezpieczeń wzajemnych byłyby, jako takie, bezkarne. Podobne różnicowanie nie miałoby zaś żadnego uzasadnienia kryminalnopolitycznego.

8.2. Art. 224 ust. 1 u.d.u. grozi grzywną i karą pozbawienia wolności do lat 5 (sankcja kumulatywna – jedyny taki przypadek w przepisach karnych ustawy o działalności ubezpieczeniowej) osobom, które biorąc udział w czynnościach mających na celu powstanie zakładu ubezpieczeń albo też piastując funkcję członka zarządu lub rady nadzorczej bądź likwidatora zakładu ubezpieczeń, działają na szkodę zakładu ubezpieczeń.

Omawiany przepis jest odpowiednikiem art. 585 § 1 k.s.h. i wyłącza stosowanie tego ostatniego przepisu w przypadku działań na szkodę zakładów ubezpieczeń w formie spółki akcyjnej.

Zasadnicza różnica między art. 585 § 1 k.s.h. a art. 224 ust. 1 u.d.u. polega na tym, że podczas gdy pierwszy z wymienionych przepisów kryminalizuje działania na szkodę spółki handlowej, drugi – dzia-

łania na szkodę zakładu ubezpieczeń, niezależnie od jego formy organizacyjnej, a więc także w odniesieniu do towarzystwa ubezpieczeń wzajemnych. Pozostałe różnice są albo mało znaczące (w art. 224 ust. 1 u.d.u. zamiast użytego w art. 585 § 1 k.s.h. wyrażenia „biorąc udział w tworzeniu” mamy wyrażenie „biorąc udział w czynnościach mających na celu powstanie”), albo też uzasadnione specyfiką formy organizacyjnej zakładu ubezpieczeń (w art. 224 ust. 1 u.d.u. nie wspomina się o komisji rewizyjnej, gdyż w zakładzie ubezpieczeń, niezależnie od tego, w jakiej działa formie organizacyjnej, nie ma takiego organu).

Dobrze się stało, że redagując art. 224 u.d.u. nie wprowadzono doń odpowiednika art. 585 § 2 k.s.h., przepisu całkowicie zbędnego wobec obowiązywania przepisów normujących ogólne podstawy odpowiedzialności karnej za podżeganie i pomocnictwo (art. 18 § 2 i 3 k.k.). Źle, że zamieszczono w nim ustęp drugi, przepis podobnie zbędny, jak wspomniany art. 585 § 2 k.s.h., chociaż z innych powodów. Wprowadzenie klauzuli zawartej w art. 224 ust. 2 u.d.u. miałyby sens, gdyby członkiem zarządu lub rady nadzorczej albo likwidatorem zakładu ubezpieczeń mogła być osoba prawna, bądź też znamię „kto, biorąc udział w czynnościach mających na celu powstanie zakładu ubezpieczeń” nie obejmowało osób fizycznych, które uczestniczą w procesie tworzenia zakładu jako reprezentanci osób prawnych. Wszelako żaden z tych warunków nie zachodzi.

8.3. W dwu ustępach art. 227 u.d.u. ujęto umyślną oraz nieumyślną odmianę czynu zabronionego polegającego na ogłoszeniu danych nieprawdziwych albo przedstawieniu ich organowi zakładu ubezpieczeń, władzom państwowym lub osobie powołanej do rewizji przy wykonywaniu obowiązków określonych w ustawie.

Przepisy art. 227 u.d.u. są odpowiednikami przepisów art. 587 k.s.h. i w zakresie przez siebie unormowanym wyłączają stosowanie tych ostatnich.

8.4. Układ znamion czynu zabronionego polegającego na niezgłoszeniu wniosku o upadłość zakładu ubezpieczeń pomimo powstania warunków uzasadniających według przepisów jego upadłość, stypizowanego w art. 229 u.d.u., stanowi wierne powtórzenie układu znamion czynu zabronionego określonego w art. 586 k.s.h., tyle że chodzi nie o spółkę handlową a o zakład ubezpieczeń.

W zakresie przez siebie unormowanym art. 229 u.d.u. wyłącza stosowanie art. 586 k.s.h.

USTAWA

z dnia 22 maja 2003 r.

o działalności ubezpieczeniowej

(Dz. U. Nr 124, poz. 1151)

(...)

Rozdział 15. PRZEPISY KARNE

Art. 224.

1. Kto biorąc udział w czynnościach mających na celu powstanie zakładu ubezpieczeń albo będąc członkiem zarządu lub rady nadzorczej zakładu ubezpieczeń lub likwidatorem działu na szkodę zakładu ubezpieczeń podlega grzywnie i karze pozbawienia wolności do lat 5.

2. Tej samej karze podlega, kto dopuszcza się czynu określonego w ust. 1, działając w imieniu osoby prawnej.

Art. 225.

1. Kto bez wymaganego zezwolenia wykonuje czynności ubezpieczeniowe podlega grzywnie, karze ograniczenia wolności albo pozbawienia wolności do lat 2.

2. Tej samej karze podlega, kto dopuszcza się czynu określonego w ust. 1, działając w imieniu osoby prawnej.

Art. 226.

1. Kto nie będąc uprawnionym przez zakład ubezpieczeń zawiera w jego imieniu umowy ubezpieczenia podlega grzywnie, karze ograniczenia wolności albo pozbawienia wolności do lat 2.

2. Tej samej karze podlega, kto dopuszcza się czynu określonego w ust. 1, działając w imieniu osoby prawnej.

Art. 227.

1. Kto przy wykonywaniu obowiązków określonych w ustawie ogłasza dane nieprawdziwe albo przedstawia je organowi zakładu ubezpieczeń, władzom państwowym lub osobie powołanej do rewizji podlega grzywnie, karze ograniczenia wolności albo pozbawienia wolności do lat 2.

2. Jeżeli sprawca działa nieumyślnie podlega grzywnie, karze ograniczenia wolności albo pozbawienia wolności do roku.

Art. 228.

Kto będąc członkiem zarządu lub rady nadzorczej zakładu ubezpieczeń podaje organowi nadzoru informacje niezgodne ze stanem faktycznym

albo w inny sposób wprowadza w błąd ten organ podlega grzywnie, karze ograniczenia wolności albo pozbawienia wolności do lat 2.

Art. 229.

Kto będąc członkiem zarządu zakładu ubezpieczeń albo likwidatorem, nie zgłasza wniosku o upadłość zakładu ubezpieczeń pomimo powstania warunków uzasadniających według przepisów upadłość zakładu ubezpieczeń podlega grzywnie, karze ograniczenia wolności albo pozbawienia wolności do roku.

Art. 230.

1. Kto wykonując działalność gospodarczą, nie będąc zakładem ubezpieczeń, używa w nazwie albo do określenia wykonywanej działalności lub w reklamie wyrazów wskazujących na wykonywanie działalności ubezpieczeniowej podlega grzywnie, karze ograniczenia wolności albo pozbawienia wolności do roku.

2. Tej samej karze podlega, kto dopuszcza się czynu określonego w ust. 1, działając w imieniu osoby prawnej.

Art. 231.

Dyrektor głównego oddziału, który nie wykonuje obowiązków, o których mowa w art. 123 ust. 4 podlega grzywnie, karze ograniczenia wolności albo pozbawienia wolności do roku.

Art. 232.

1. Kto będąc obowiązany do zachowania tajemnicy, o której mowa w art. 19 ust. 1, ujawnia ją lub wykorzystuje podlega grzywnie lub karze pozbawienia wolności do lat 3.

2. Jeżeli sprawca dopuszcza się czynu, o którym mowa w ust. 1, w celu osiągnięcia korzyści majątkowej lub osobistej podlega grzywnie lub karze pozbawienia wolności do lat 5.

(...)